

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Особистісні якості старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового
апарату як чинник виникнення Інтернет-залежності

Виконала студентка групи СОм-2(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Вєремеєва Наталія Леонідівна
Керівник: Бочелюк В. Й.
Рецензент: Застелло А. О.
Нормоконтроль _____ Микита ПАНОВ

Запоріжжя
2021 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 124 с., 7 табл., 7 рис., 83 джерела.

Об'єкт дослідження – інтернет залежність як психологічний феномен.

Предмет дослідження – особистісні якості старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату як чинник виникнення Інтернет адикцій.

Мета роботи – полягає у вивченні та науковому обґрунтуванні впливу особистісних якостей старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату на виникнення Інтернет адикцій та розробці програми профілактики виникнення залежності від Інтернету.

У дослідженні було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів. До теоретичних методів увійшли: аналіз, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення дослідних даних із обраної теми дослідження.

Емпіричні методи: спостереження, бесіда, психодіагностичні методики: «Спосіб скринінгової діагностики комп’ютерної залежності» Л. Юр’єва, Т. Больбот, «Шкала -Інтернет-залежності» А. Жичкіної, «Методика діагностики самооцінки психічних станів» Г. Айзенка, «Методика діагностики ступеню готовності до ризику» Шуберта, методика «Визначення емоційності», методика «КОЗ» та методика «Самооцінка особистості» О. Моткова. У дослідженні також було використано метод експерименту. Для обробки результатів було використано методи математичної статистики: порівняння середніх значень груп досліджуваних за Т-критерієм Стьюдента. Підрахунок результатів було проведено за допомогою статистичної програми SPSS версії 17.0.

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ, СТАРШОКЛАСНИКИ, ПОРУШЕННЯ ФУНКЦІЙ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ, ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. У зв'язку з технічним прогресом зростають і дослідження впливу комп'ютерних технологій на психіку людини. Незважаючи на те, що комп'ютер може бути засобом для розвитку логіки, мислення уваги, а комп'ютерні ігри мають пізнавальний характер, зловживання комп'ютером має негативний вплив: призводить до соціальної ізоляції, внаслідок чого збільшується ризик виникнення депресії, розпаду сім'ї, невдач у навченні, фінансового неблагополуччя тощо. Найбільш виражено негативний вплив комп'ютерної залежності на соціальні якості людини: дружелюбність, відкритість, бажання спілкування, почуття жалю та ін. На тлі соціальної дезадаптації і поглиблення у світ віртуальної реальності можуть з'явитися надлишкова агресивність і різні види антисоціальної поведінки. Все більш популярними стають дослідження комп'ютерної та Інтернет-залежності.

Різні аспекти залежності поведінки представлені в роботах зарубіжних вчених (Ferenci, Fisher, Goldberg, Masters) та вітчизняних дослідників (А. Бухановський, Н. Дмитрієва, Є. Змановська, С. Кулаков, Ц. Короленко, Н. Курек, А. Лічко, В. Менделевич, І. Пятницька, С. Шабаліна та ін.). Однак науковим дослідженням комп'ютерних адикцій присвячено достатньо мало уваги. Негативні наслідки комп'ютерної залежності, що зачіпають всі рівні психічної структури особистості, висвітлені у працях А. Войсунського та Л. Шакірова. У дослідженнях зазначається негативний вплив комп'ютеру на фізичне здоров'я (Д. Бушман, Дж. Фанк, Л. Шакірова), на ставлення до навчання і успішність (А. Шмельов, С. Шапкін), на поведінку (О. Арестова, Л. Бабанін, Ю. Євстигнєєва), на ставлення до грошей (М. Іванов) за умови виникнення комп'ютерної залежності. Особистісні риси в якості психологічних передумов розвитку адиктивної (залежної) поведінки

визначають В. Менделевич, Р. Грановська, Т. Крюкова, Р. Лазарус, Л. Мерфі, С. Нартова-Бочавер, І. Нікольська, М. Перре, С. Фолкман та ін.

Незважаючи на значну популярність дослідження комп’ютерної та Інтернет-залежностей, ці феномени є досить новим явищем у сучасній науці, а, отже, сутність цих понять висвітлено неповністю. Поняття Інтернет-залежності з’явилося набагато пізніше, ніж діагноз «комп’ютерна залежність», тому традиційно Інтернет-залежність вважається різновидом комп’ютерної залежності, багатьма вченими ці поняття ототожнюються. Співвідношення цих понять є малодослідженим. Феномен Інтернет-залежності є найбільш суперечливим, щодо нього вченими часто висловлюються полярні думки. Варто також зазначити, що остаточних причин виникнення Інтернет-залежності вченими досі не виявлено.

Об’єкт дослідження – інтернет залежність як психологічний феномен.

Предмет дослідження – особистісні якості старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату як чинник виникнення Інтернет адикцій.

Мета роботи – полягає у вивченні та науковому обґрунтуванні впливу особистісних якостей старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату на виникнення Інтернет адикцій та розробці програми профілактики виникнення залежності від Інтернету.

Завдання дослідження:

1. Теоретично проаналізувати дослідження Інтернет-залежності та розкрити психологічну сутність цього поняття.
2. Провести теоретичний аналіз та визначити причини виникнення Інтернет-залежності.
3. Підібрати психодіагностичний інструментарій дослідження Інтернет-залежності й особистісних якостей старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату.
4. Емпірично дослідити феномен Інтернет залежності у старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату, визначити специфіку його

співвідношення із поняттям комп’ютерної залежності, визначити особистісні якості, характерні для осіб, склонних до виникнення Інтернет-залежності.

5. Розробити та апробувати програму психокорекційної роботи зі старшокласниками з порушенням функцій опорно-рухового апарату, спрямовану на профілактику виникнення Інтернет-залежності.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступили: концептуальні положення щодо сутності феномену залежності (Ц. Короленко, С. Куліков, Є. Мельник, В. Менделевич, К. Сельченко), результати дослідження природи особистісних відхилень та проблеми попередження адиктивної поведінки старшокласників (О. Бондарчук, Н. Завацька, Н. Коломінський, С. Кулаков, І. Лисенко, А. Лічко, Н. Максимова, Т. Яценко), соціально-психологічних особливостей діяльності та комунікації у віртуальному середовищі мережі Інтернет (О. Арестова, Ю. Бабаєва, Л. Бабанін, О. Войскунський, А. Гольдберг, А. Жичкіна, О. Смислова, Дж. Сулер, Н. Чудова, Л. Юр’єва, К. Янг), сучасні наукові погляди щодо особливостей супроводу дітей з особливими освітніми потребами (В. Кобильченко, А. Колупаєва, С. Кульбіда, Т. Сак, В. Синьов, О. Таранченко, О. Чеботарьова, І. Чухрій, А. Шевцов та ін.).

Методи дослідження. У дослідженні було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів. До теоретичних методів увійшли: аналіз, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення дослідних даних із обраної теми дослідження.

Емпіричні методи: спостереження, бесіда, психодіагностичні методики: «Спосіб скринінгової діагностики комп’ютерної залежності» Л. Юр’єва, Т. Больбот, «Шкала-Інтернет-залежності» А. Жичкіної, «Методика діагностики самооцінки психічних станів» Г. Айзенка, «Методика діагностики ступеню готовності до ризику» Шуберта, методика «Визначення емоційності», методика «КОЗ» та методика «Самооцінка особистості» О. Моткова.

У дослідженні також було використано метод експерименту. Для обробки результатів було використано методи математичної статистики: порівняння середніх значень груп досліджуваних за Т-критерієм Стьюдента. Підрахунок результатів було проведено за допомогою статистичної програми SPSS версії 17.0.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані шкільним психологом, психологом-консультантом психологічної служби закладу загальної середньої освіти з інклюзивними класами при розробці просвітницьких програм, практичним психологом під час проведення індивідуального психологічного консультування, з метою профілактики виникнення Інтернет-залежності.

Організація дослідження. Дослідження було проведено на базі Комунального закладу «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 1» Запорізької обласної ради. У дослідженні взяло участь 33 старшокласника з порушенням функцій опорно-рухового апарату віком 16–18 років, з них 16 хлопців та 17 дівчат.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи представлений на 124 сторінках, основний зміст включає 73 сторінки. Список використаної літератури складає 83 джерела.

ВИСНОВКИ

Комп'ютерна залежність та Інтернет-залежність належать до нехімічних адикцій. Комп'ютерна залежність – це вид залежності, який проявляється у нав'язливому бажанні увімкнути комп'ютер і нездатність його вимкнути. Інтернет-залежність (або Інтернет-адикція) – це різновид нехімічних адикцій, який проявляється у нав'язливому бажанні підключитися до Інтернету і хворобливій нездатності вчасно відключитися від Інтернету. Традиційно вважається, що Інтернет-залежність є різновидом комп'ютерної залежності, проте ми вважаємо, що сучасні технології висувають нові вимоги до визначення сутності цих феноменів. Поняття комп'ютерної залежності виникло у 80-х роках ХХ ст., в той час як поява такого різновиду залежності як Інтернет-залежність була відзначена лише у 1995 році. З цим ми пов'язуємо неточності у розумінні цих понять, ототожненні одного поняття іншому тощо. В наш час користування Інтернетом вже не вимагає використання комп'ютера, а гемблінг-залежність впевнено розпочинає перехід від різновиду комп'ютерної залежності до різновиду Інтернет-залежності, адже онлайн ігри набувають все більшої популярності. Отже, Інтернет-залежність, хоча і зберігає свій зв'язок з комп'ютерною залежністю, проте поступово оформлюється у самостійний психологічний феномен. Інтернет-залежність має свої симптоми і діагностичні критерії, незалежні від комп'ютерної залежності, проте дещо схожі за змістом.

Серед чинників, що впливають на виникнення залежності, визначають медико-біологічні, соціальні та психологічні фактори. Останнім часом вчені відмічають важливість психологічних чинників у формуванні залежності поведінки, проте більшість дослідників стверджують, що визначальний вплив на формування залежності здійснює оточення адикта. Нам близька думка вчених, які виділяють особистісні риси залежних особистостей у якості факторів, що впливають на виникнення залежності. Проаналізувавши

теоретичні та емпіричні дослідження, ми дійшли до висновку, що не Інтернет робить людину залежною, а людина, схильна до залежності, знаходить діяльність, яка і стає об'єктом залежності. На основі аналізу існуючих досліджень поняття комп'ютерної та Інтернет-залежності, чинників їх виникнення, а також дослідження факторів виникнення залежностей взагалі, для виявлення особистісних якостей осіб з комп'ютерною та Інтернет-залежністю ми обрали такі показники: тривожність, фрустрованість, агресивність, ригідність, схильність до ризику, емоційність, комунікативні та організаторські здібності, рівень самооцінки.

Нами було проведено емпіричне дослідження вираженості комп'ютерної та Інтернет-залежності у старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату. Серед обраної нами вибірки досліджуваних немає залежних особистостей. Згідно наведених результатів, старшокласники не мають комп'ютерної залежності, проте переважна більшість респондентів мають виражену схильність до її виникнення. Це пов'язано із необхідністю користування комп'ютером у сучасних умовах. Проте, хоча у меншості, є досліджувані, які зовсім не мають схильності до виникнення комп'ютерної залежності. Порівняно з результатами дослідження комп'ютерної залежності, більшість респондентів не мають схильності до виникнення Інтернет-залежності, проте більша кількість досліджуваних знаходяться на стадії ризику виникнення залежності. Ми пов'язуємо це з тим, що учнівська молодь змущена дуже часто користуватися Інтернетом не лише за допомогою комп'ютера, а й будь-яких інших пристрій. А, оскільки, Інтернет-залежність, порівняно з хімічними залежностями, формується дуже швидко, кількість осіб, схильних до Інтернет-залежності, постійно зростає.

Для виявлення особистісних якостей осіб, схильних до виникнення Інтернет-залежності, нами було проведено дослідження рівня тривожності, ригідності, агресивності, емоційності, фрустрованості, схильності до ризику, самооцінки, комунікативних та організаторських здібностей. Емпірично встановлено, що загалом старшокласники з порушенням функцій опорно-

рухового апарату мають середній рівень тривожності, ригідності, агресивності, низький рівень фрустрованості, середній рівень самооцінки, емоційності, схильності до ризику, низький рівень комунікативних та організаторських здібностей.

Доведено, що респонденти, схильні до Інтернет-залежності, характеризуються більшою агресивністю, емоційністю, меншою схильністю до ризику, меншим рівнем розвитку організаторських здібностей, порівняно з досліджуваними, які знаходяться на стадії ризику розвитку комп’ютерної залежності. При цьому, серед респондентів, схильних до Інтернет-залежності, статистично значущими є показники фрустрації, агресивності та емоційності. Це підтверджено результатами кореляційного аналізу.

Встановлено, що і комп’ютерна залежність, і Інтернет-залежність мають пряму кореляцію з показниками тривожності, фрустрації, ригідності, емоційності. Проте комп’ютерна залежність крім цього пов’язана із низьким рівнем самооцінки. На відміну від комп’ютерної, Інтернет-залежність, пов’язана із агресивністю та низькою схильністю до ризику.

На основі теоретичного та емпіричного аналізу ми можемо зробити висновок, що, на відміну від традиційного розуміння Інтернет-залежності як різновиду комп’ютерної залежності, цей вид залежності поведінки є самостійним феноменом. Хоча комп’ютерна залежність та Інтернет-залежність зберігають певний взаємозв’язок. Результати проведення факторного аналізу, підтверджують, що комп’ютерна залежність та Інтернет-залежність належать до різних факторів. Отже, сутність цих понять вирізняється самостійністю, відокремленістю один від одного.

Нами було визначено, що особи, схильні до виникнення Інтернет-залежності мають високий рівень тривожності, фрустрації, агресивності, ригідності, емоційності та низький рівень схильності до ризику. Отже, особи, залежні від Інтернету є агресивними, тривожними, дуже емоційними, проте бояться ризикнути і проявити себе у реальному житті, не бажають вносити зміни у хід свого життя, стратегії поведінки. Внаслідок цього людина не

вирішує свої психологічні проблеми, а створює штучне, проте комфортне для себе віртуальне середовище.

У зв'язку із відсутністю чітких діагностичних критеріїв Інтернет-залежності досить важко визначити момент, коли схильність та захопленість Інтернетом переходить у стадію залежності. Складність у лікуванні Інтернет-залежності полягає в тому, що з цією проблемою звертаються до спеціалістів тоді, коли ступінь залежності є значним, а симптоми яскраво вираженими. На відміну від хімічних адикцій, Інтернет-залежність формується дуже швидко. Зважаючи на вищезазначене, ми вважаємо більш доцільним створення просвітницько-профілактичних заходів щодо Інтернет-залежності. Краще попередити виникнення цього феномену, ніж зіткнутися із складнощами його лікування. Питання профілактики Інтернет-залежності у сучасній науці висвітлено неповністю. Л. Юр'єва та Т. Больбот визначають три види профілактики Інтернет-залежності на основі складності впливу та наближеності до виникнення Інтернет-залежності. Нами використано вторинну профілактику, спрямовану за здійснення впливу на особистість адикта. З урахуванням сутності та генезу Інтернет-залежності, ми розробили тренінгову програму спрямовану на профілактику Інтернет-залежності шляхом оптимізації рівня розвитку особистісних якостей, таких як тривожність, фрустрованість, ригідність, агресивність, емоційність. Тренінгова програма складається з 10 занять тривалістю 1 година 20 хвилин і складається зі змістовних блоків, кожен з яких спрямований на корекцію певної особистісної якості. Вибір соціально-психологічного тренінгу у якості методу психологічної корекції заснований на твердженні А. Котлярова, що саме соціально-психологічний тренінг є найбільш ефективним методом профілактики віртуальної залежності.

За результатами повторного дослідження після проведення тренінгу з'ясовано, що у респондентів знизився рівень схильності до виникнення Інтернет-залежності, знизився рівень тривожності, фрустрованості, агресивності, ригідності та емоційності. Статистично значущими є показники

схильності до виникнення Інтернет-залежності, агресивності, ригідності та емоційності. Досить вагомими є зміни за показником тривожності, проте лише трохи не вистачило цьому критерію для досягнення рівня статистичної значущості. Найбільш вираженими є зрушення за показником Інтернет-залежності, що пов'язано із комплексним впливом різних особистісних якостей на цей феномен. На другому місці за значущістю зрушень після тренінгу розташовано показник агресивності. Найнижчим за значущістю змін є показник фрустрації. Це пояснюється тим, що для корекції рівня цієї особистісної особливості необхідно більше часу. Втім, зміни у рівні фрустрованості відбулися. Варто зазначити, що за всіма показниками, на оптимізацію яких було спрямовано тренінгову програму, спостерігаються певні зрушення, що підтверджує нашу гіпотезу про те, що особистісні риси впливають на схильність до виникнення Інтернет-залежності. Крім того, це підтверджує ефективність тренінгового впливу.

З метою доведення, ефективності тренінгового впливу на експериментальну групу, нами було проведено повторне дослідження контрольної групи через певний час. За результатами повторного дослідження спостерігаються певні зміни у показниках, проте, порівняно із результатами експериментальної групи, контрольна група характеризується значно нижчою динамікою. Це пов'язано з тим, що зрушення у контрольній групі зумовлені впливом ситуативних факторів. Так, у контрольній групі, за результатами повторного дослідження, спостерігається незначне зниження рівня тривожності, фрустрації, агресивності, незначне збільшення рівня емоційності. Показники схильності до Інтернет-залежності та ригідності залишилися незмінними. Розбіжності у даних попереднього та повторного тестування не досягли рівня статистичної значущості.